

UNIDADE 4

O culto e as festas



Figura cicládica dun tocador de lira (III milenio a.C.). A música de lira formaba parte das festas sagradas gregas dende a máis remota antigüidade.

Χρυσέα φόρμιγξ, Ἀπόλλωνος καὶ ἰοπλοκάμων
σύνδικον Μοισᾶν κτέανον· τᾷς ἀκούει
μὲν βάσις ἀγλαΐας ἀρχά,
πείθονται δ' αἰδοὶ σάμασιν
ἀγησιχόρων ὅποταν προοιμίων
ἀμβολὰς τεύχῃς ἐλελιζομένα.

Áurea lira, de Apolo e das musas de trenzas violeta,
patrimonio lexitimamente compartido, á que presta
oído o paso da danza, comezo da festa.
Obedecen as túas pautas aos cantores,
cando, pulsada, configuras os primeiros compases
dos preludios que abren camiño á danza.

Píndaro *Pítica* 1.1-4.

Nesta unidade poderás coñecer algunhas características das festas gregas antigas e das creacións culturais que nacen no ámbito desas festas. Verás as semellanzas e as diferenzas que existen entre as festas antigas e as que teñen lugar no noso tempo.

No apartado de 'Lingua' repasarás a terceira declinación, substantivos e adxectivos, os temas de aoristo, cuxas formacións poderás estudar agora dun modo sistemático, e a sintaxe do dativo. Unha serie de exercicios axudarache a aprender estas formacións. No de 'Literatura' pasarás revista aos principais trazos da lírica grega e veralos exemplificados nalgúñas pasaxes dos poetas gregos arcaicos. Seguirán varios 'Textos', todos dedicados ao mundo da festa.

Así pois, ademais de comprobar as analoxías e diferenzas que existen entre as festas dos gregos e as nosas, progresarás nas túas habilidades para a tradución.

Nesta unidade, pretendemos que consigas os seguintes obxectivos:

1. Coñecer e interpretar a importancia relixiosa e a repercusión social das festas no mundo grego, así como as súas semellanzas e diferenzas coas festas modernas.
2. Dominar a declinación aтемática, tanto de substantivos coma de adxectivos.
3. Recoñecer a declinación dos adxectivos irregulares gregos.
4. Interpretar a sintaxe e traducir correctamente o dativo grego.
5. Coñecer con precisión as formas de aoristo dos verbos gregos e a súa correcta tradución, así como as distintas variantes do aumento.

6. Recoñecer os trazos característicos da lírica grega, así como os seus temas e intérpretes máis importantes e a repercusión na literatura posterior.

7. Coñecer e valorar os trazos culturais e sociais de Atenas e Esparta a través de textos sobre as súas festas.

ÍNDICE DE CONTIDOS

1. LINGUA.
 - 1.1. Repaso da terceira declinación
 - 1.2. Adxectivos irregulares
 - 1.3. Verbos: tema de aoristo
 - 1.4. O aumento
 - 1.5. Sintaxe do dativo
2. LITERATURA: A LÍRICA.
 - 2.1. Orixe da lírica grega
 - 2.2. Desenvolvemento da lírica grega
 - 2.3. Trazos da lírica
 - 2.4. Tipos de lírica
 - 2.5. Cadro dos principais poetas líricos
3. TEXTOS

LINGUA	LITERATURA	TEXTOS
<ul style="list-style-type: none"> ● Repaso da 3ª declinación. ● Adxectivos irregulares. ● Tema de aoristo: aoristos sigmáticos, radicais temáticos e aтемáticos. ● O aumento. ● Sintaxe do dativo. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Manifestacións culturais nadas na festa antiga, a poesía, o teatro, os xogos atléticos. ● A lírica grega, características e exemplos. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Tradución de textos gregos relacionados co mundo das festas gregas antigas.

Os gregos honraban aos seus deuses por medio de festas. Cada cidade tiña as súas propias festas en honra das divindades baixo cuxa protección se atopaba, e había outras de ámbito panhelénico, nas que se congregaban persoas procedentes de diversas cidades. As festas tiñan unha dobre motivación, relixiosa e civil: relixiosa, porque nelas se celebraba ás divindades, e civil, porque servían de vínculo entre os cidadáns, que se sentían identificados como grupo humano cando rendían culto aos mesmos deuses ou aos mesmos heroes de acordo cos mesmos ritos e costumes. As festas panhelénicas, pola súa banda, permitían que cidadáns das distintas cidades-estado se relacionasen entre si e se sentisen pertencentes a unha cultura común, a cultura grega, unificada polo uso da mesma lingua (aínda que había variantes dialectais do grego, estes eran comprensibles por falantes das outras) e a crenza nuns mesmos deuses.

As celebracións incluían ritos ou actos de diversos tipos: procesións, nas que se portaba a imaxe da divindade; entrega ao deus ou á deusa de ofrendas públicas consistentes en produtos agrícolas, animais sacrificados ou pezas de vestir (por exemplo, un peplu bordado); competicións deportivas ou certames de cantos ou de danzas. Os sacrificios públicos congregaban ao pobo para comer e beber xuntos, na praza había música e bailábase.

A festa foi en Grecia o marco para o desenvolvemento dalgunhas manifestacións culturais moi relevantes. Así aconteceu coa lírica, da que nos ocuparemos máis adiante, e co teatro, xa que as representacións de traxedias, comedias e dramas satíricos se celebraban en Atenas no Teatro de Dioniso e no transcurso das festas en honra deste deus.

Tamén os xogos atléticos tiñan lugar no marco da festa en múltiples lugares de Grecia, aínda que os máis famosos eran os Xogos Olímpicos, que se celebraban en Olimpia en honra de Zeus Olímpico; os Píticos, que tiñan lugar en Delfos, para festexar a Apolo; os Nemeos, que se realizaban en Nemea, en honra de Zeus Nemeo (aínda que conmemoraban tamén a Heracles), e os Ístmicos, no Istmo de Corinto, para honrar a Posidón.

Por citar algunhas festas especialmente relevantes, podemos falar das Panateneas, en Atenas, nas que se entregaba un peplu a Atenea no medio dunha gran celebración pública, inmortalizada no friso do Partenón por Fidias. Neste monumental friso vemos mozos a cabalo e cidadáns de todas as idades levando as súas ofrendas á divindade, o gando que vai ser sacrificado, ás mozas que levan o peplu para Atenea, bordado polas mozas das familias máis importantes da cidade, e aos propios deuses recibindo o cortexo.

Tamén hai que destacar a celebración das Tesmoforias, en honra de Deméter e da súa filla Perséfone, ás que só asistían mulleres e nas que se sacrificaban porquiños, que eran botados a unha especie de foxas chamadas *mégara*. O fin da festa era garantir a fertilidade da terra e das persoas, grazas á protección das dúas deusas. Pola súa banda, as Antesterias estaban dedicadas a Dioniso; era o momento en que se abrían as tellas do viño novo e nun dos días celebrábase unha festa de defuntos, durante a cal supoñíase que as almas dos mortos volvían á terra para acompañar aos vivos na celebración.

En liñas xerais, unha festa grega non era moi diferente das festas actuais; nelas combinábase o culto, a procesión ou a ofrenda coa música, o baile e a celebración festiva en que se comía e bebía máis do habitual, e na que os membros da comunidade se reunían para divertirse xuntos e para reafirmarse como grupo.

O paso do tempo produciu que algunhas manifestacións propias da festa en época antiga se independizasen. Hoxe en día as competicións deportivas están fóra do ámbito relixioso e mesmo da festa. E os vencedores non son eloxiados por un poeta lírico, senón por un cronista deportivo na radio, a televisión ou os diarios. A lírica tampouco se asocia á festa. Cada vez son menos as festas que inclúen xogos florais ou competicións de poesía. A poesía agora queda relegada á edición escrita (sempre minoritaria) ou ás letras das poucas cancións que poden ter un contido literario aceptable. O teatro, así mesmo, é unha actividade que depende do risco de empresarios privados ou en contadas ocasións do apoio do Estado, pero tamén se independizou de todo do sagrado.

En canto á propia festa, aínda que nalgúñas celebración, sobre todo en cidades pequenas, contén aínda cunha relación co sagrado (procesións, ofrendas florais á Virxe, misas con asistencia da corporación municipal) sepáranse claramente os ámbitos do relixioso e da celebración festiva, caracteriza da esta polo canto, o baile e a abundancia de comida e bebida.

1. Lingua

1.1. Repaso da terceira declinación

I. A terceira declinación

A terceira declinación é atemática, é dicir, únense as desinencias de caso directamente á raíz. Pertencen a ela todas as palabras nas que a raíz remata en:

1. Consoante: oclusiva, líquida, nasal ou sibilante.
2. Vogal: -i, -u, -ω.
3. Ditongo: -eu, -au, -ou, -oi.

Para distinguir a raíz da desinencia abundará en xeral -non sempre- con illar a desinencia -os do xenitivo de singular e o resto será a raíz. Segundo en que remate esta raíz, definiremos a palabra. Así, do xenitivo φλεβ-ός a raíz é φλεβ- (diremos que é unha palabra de tema en labial; se rematase en δ, τ, θ, diríamos que é de tema en dental; se en -au, de tema en ditongo, e así sucesivamente). Unha vez illada a raíz, engadindo as desinencias obtense a declinación.

No caso de θώραξ, θώρακ-ος : *coiraza*, o tema θώρακ- é un tema en velar, de forma que a declinación será a seguinte:

SINGULAR			
Caso	Raíz	Desinencias	Declinación
Nom.	θώρακ-	-ς	θώραξ ¹
Voc.		-ς	θώραξ
Acu.		-α (tras consoante)	θώρακ-α
Xen.		-ος	θώρακ-ος
Dat.		-ι	θώρακ-ι
PLURAL			
Caso	Raíz	Desinencias	Declinación
Nom.	θώρακ-	-ες	θώρακ-ες
Voc.		-ες	θώρακ-ες
Acu.		-ας (tras consoante)	θώρακ-ας
Xen.		-ων	θωράκ-ων
Dat.		-σι	θώραξι(ν) ¹

II. Algunhas palabras difíciles da terceira declinación

No Apéndice gramatical podes ver exemplos de todos os tipos de substantivos e adxectivos da terceira declinación. Aquí só explicaremos os temas en -σ.

¹ Recorda que ξ representa os fonemas ks (en Nominativo singular e Dativo plural).

Temas en -σ

A dificultade dos temas en -σ consiste en que a devandita -σ se perde cando queda entre vogais, provocando logo a contracción destas, e con iso a alteración do paradigma regular. Estas alteracións, ademais, serán diferentes segundo a vogal que preceda ao -σ do tema.

Segundo a vogal que preceda ao -σ do tema, distínguense tres tipos:

1. Tipo -ος / -εσ-, como γένος / γένεσ-. Son todos substantivos neutros.
 2. Tipo en -εσ, como τριήρης / τριήρεσ-. Forman *substantivos* masculinos e femininos e *adxectivos* de dúas terminacións, tipo ἀληθής, ἀληθές.
 3. Tipo en -ας, como κρέας-. Forman este grupo uns poucos substantivos neutros.
 4. Tipo (pouco frecuente) en -οσ-
- Temas en -ος/-εσ-² e en -εσ-³ -εσ-: τὸ γένος *raza, estirpe*. Tipo en -εσ: ἡ τριήρης *trirreme*.

Te- ma	τὸ γένος <i>raza</i> γενος / γένεσ-	cf. Latín <i>genus -eris</i>	ἡ τριήρης <i>trirreme</i> τριήρεσ-
Singular			
Nom.	γένος	<i>Genus</i> < <i>genos</i>	τριήρης
Voc.	γεγνος	<i>Genus</i> < <i>genos</i>	τριήρεσ
Acus.	γένος	<i>Genus</i> < <i>genos</i>	τριήρη < τριήρε(σ)-α
Xen.	γένους < γένε(σ)-ος	<i>Generis</i> < <i>genes-is</i>	τριήρους < τριήρε(σ)-ος
Dat.	γένει < γένε(σ)-ι	<i>Generi</i> < <i>genes-i</i>	τριήρει < τριήρε(σ)-ι
Plural			
Nom.	γένη < γένε(σ)-α	<i>genera</i> < <i>genes-a</i>	τριήρεις < τριήρε(σ)-ες
Voc.	γένη < γένε(σ)-α	<i>genera</i> < <i>genes-a</i>	τριήρεις < τριήρε(σ)-ες
Acus.	γένη < γένε(σ)-α	<i>genera</i> < <i>genes-a</i>	τριήρεις < τριήρε(σ)-ες ⁵
Xen.	γενῶν < γενέ(σ)-ων	<i>generum</i> < <i>genes-um</i>	τριηρῶν < τριηρέ(σ)-ων
Dat.	γένεσι < γένε(σ)-σι ⁴	<i>generibus</i> < <i>genes-ibus</i>	τριήρεσι < τριήρε(σ)-σι(ν)

Debes prestar moita atención aos temas do tipo γένος. Seguen esta flexión algunhas palabras moi frecuentes, que non deben confundirse cos temas en -ο.

Ao segundo tipo pertencen un gran número de nomes propios de persoa, como Διογένης, que se declina como τριήρης. Como son nomes propios, non teñen plural.

Nom.	Διογένης
Voc.	Διόγενης
Acu.	Διογένη < Διογένε(σ)-α
Xen.	Διογένους < Διογένε(σ)-ος
Dat.	Διογένει < Διογένε(σ)-ι

Tamén pertencen a el adxectivos en -ης, -εσ. (εὐγενής, εὐγενές). Presentan a mesma flexión que τριήρης, pero teñen formas específicas para o neutro en nominativo, vocativo e acusativo de singular e de plural.

² Neste tipo de substantivos hai alternancia vocálica ο/ε.

³ Estes temas teñen o nominativo sing. con vogal longa.

⁴ O dobre sigma (do tema máis da desinencia) simplifícanse en σ.

⁵ Nestes temas, e nalgúns utros, o ac. pl. toma a mesma desinencia que o nom.

Exemplo: εὐγενής, εὐγενές *ben nacido*. Tema: εὐγενεσ-

Singular			Plural	
Masc. – Fem.		Neutro	Masc. – Fem.	Neutro
N.	εὐγενής	εὐγενές	εὐγενεῖς	εὐγενῆ < εὐγενέ(σ)-α
V.	εὐγενές	εὐγενές	εὐγενεῖς	εὐγενῆ < εὐγενέ(σ)-α
A.	εὐγενῇ < εὐγενέ(σ)-α	εὐγενές	εὐγενεῖς	εὐγενῇ < εὐγενέ(σ)-α
X.	εὐγενοῦς		εὐγενῶν	
D.	εὐγενεῖ		εὐγενέσι(ν)	

• **Temas en –ασ- e en –οσ-**

Os temas en –ασ- son neutros, os en –οσ- son femininos que designan normalmente nomes abstractos e non teñen plural. O nominativo e o vocativo teñen o tema alongado -ως.

Tipo en –ασ-: τὸ κρέας *carne*.

Tipo en –οσ-: ἡ αἰδώς *vergoña*.

Tema κρέας- <i>carne</i>			Tema αἰδώς- <i>respecto</i>
Singular		Plural	Singular
Nom	κρέας	κρέα < κρέα(σ)-α	αἰδώς
Voc.	κρέας	κρέα < κρέα(σ)-α	αἰδώς
Acus	κρέας	κρέα < κρέα(σ)-α	αἰδῶ < αἰδόσ-α
Xen.	κρέως	κρεῶν < κρεά(σ)-ων	αἰδοῦς < αἰδόσ-ος
Dat.	κρέα – κρέα(σ)-ι	κρέασι < κρέα(σ)-σι	αἰδοῖ < αἰδόσ-ι

III. Palabras irregulares da terceira declinación

Na terceira declinación hai palabras que non entran nesta clasificación; pero son moi frecuentes e debes coñecelas. As máis importantes son as seguintes:

Ζεύς, Διός, Zeus

O nome de Zeus ten só singular: para nominativo e vocativo ten o tema Ζευ-, e para o resto dos casos, Δι-. A partir das formas do nominativo formouse unha declinación de tema en -ν,

Ζῆν, dando lugar a dúas declinacións:

N.	Ζεύ-ς	Ζῆν
V.	Ζεῦ	Ζῆν
A.	Δί-α	Ζῆν-α
X.	Δι-ός	Ζην-ός
D.	Δι-ί	Ζην-ί

Γυνή, γυναικός, muller. Esta palabra tamén presenta irregularidades: Ten un tema γυνα- para nom. e voc.; e un tema γυναικ- para o resto da declinación.

	Singular	Plural
N.	γυνή	γυνάικ-ες
V.	γύναι	γυνάικ-ες
A.	γυνάικ-α	γυνάικ-ας
X.	γυναικ-ός	γυναικ-ῶν
D.	γυναικ-ί	γυναιξί

ὕδωρ, ὕδατος, *auga*

Hai unhas cantas palabras (ὕδωρ, ὕδατος, τό; ἥπαρ, ἥπατος, τό) que presentan un tema en -ρ para nominativo, vocativo e acusativo singular; e un tema en -ατ para o resto dos casos. Por iso se chaman *heteróclitos*. A súa declinación é a seguinte:

Tema	ὕδωρ, ὕδατος, <i>auga</i> ὑδωρ / ὑδατ-	ἥπαρ, ἥπατος, <i>fígado</i> ἥπαρ- / ἥπατ-
S. N.	ὕδωρ	ἥπαρ
V.	ὕδωρ	ἥπαρ
A.	ὕδωρ	ἥπαρ
X.	ὑδατ-ος	ἥπατ-ος
D.	ὑδατ-ι	ἥπατ-ι
P. N.	ὑδατ-α	ἥπατ-α
V.	ὑδατ-α	ἥπατ-α
A.	ὑδατ-α	ἥπατ-α
X.	ὑδάτ-ων	ἥπάτ-ων
D.	ὑδασι	ἥपाσι

Ναῦς, νεώς, ἡ *nave*

O substantivo *ναῦς* é unha palabra de tema en ditongo con primeiro elemento longo, é dicir, *□□□□*, da que o alfa longo pasou a *η* en xónico-ático, salvo no nominativo e vocativo de sing., *ναῦς*, *ναῦ*, abreviados pola **lei de Osthoff**. A forma do acusativo singular debería ser *νηα*, como é en Homero; pero en ático temos *ναῦν* por analoxía co nominativo. A forma do xenitivo *νηός* deu *νεώς* por **metátese** de cantidade das vogais. O dativo é *νηί*. O -υ- entre vogais pérdese. No nominativo e vocativo plural temos *νηες*. O acusativo por analoxía co singular é *ναῦς* (a forma agardada *νηας* está en Homero). O xenitivo *νεῶν* resulta da abreviación de *η* ante o *ω* da desinencia. O dativo plural é *ναυσί* pola citada lei de Osthoff.

	Singular	Plural
N.	ναῦς	νη-ες
V.	ναῦ	νη-ες
A.	ναῦν	ναῦ-ς
X.	νε-ώς	νε-ῶν
D.	νη-ί	ναυ-σί

Βοῦς, βοός, ὁ, ἡ *boi, vaca*

Βοῦς é un substantivo de tema en -ou, masculino ou feminino. O *υ* do ditongo mantense ante consoante, pero ante vogal funciona como consoante (F: *digamma*) e desaparece. A súa declinación é a seguinte:

	Singular	Plural
N.	βοῦ-ς ⁶	βό-ες < βοF-ες
V.	βοῦ	βό-ες < βοF-ες
A.	βοῦν < βουν	βοῦ-ς < βου-νς
X.	βο-ός < βοF-ος	βο-ῶν < βοF-ων
D.	βο-ί < βοF-ι	βου-σί(ν) < βου-σι

⁶ Cfr. lat. *bōs*, *bou-is*, *bou-es*, etc.

1.2. Adxectivos irregulares

Os adxectivos πολύς, πολλή, πολύ *moito* μέγας, μεγάλη, μέγα *grande* declínanse sobre dous temas: un da terceira declinación πολυ-, μεγα-, respectivamente, para o nominativo vocativo e acusativo singulares masculino e neutro, e outro πολλο-, μεγαλο-, respectivamente, para o resto da declinación en masculino e neutro. O feminino segue o tema πολλα-, μεγαλα-, respectivamente, en toda a declinación. A declinación completa de ambos os dous está no Apéndice gramatical.

Realiza a πράξις 1

1.3. Verbos: tema de aoristo.

I. O aoristo, expresión de aspecto non durativo

A palabra grega ἄοριστος significa 'indefinido'. En efecto, o aoristo de indicativo corresponde aproximadamente ao noso indefinido (pretérito perfecto simple). Pero o tema de aoristo no seu conxunto non expresa tempo, senón aspecto, é dicir, refírese á duración da acción. Mentres o aoristo de indicativo expresa unha acción no pasado (tempo) que non dura (aspecto), o imperfecto é tamén tempo pasado, pero indica, ademais, duración (aspecto). Así ἔθνησκε, imperfecto de θνήσκω, significa *morría* (é dicir, indica que a acción de morrer duraba un tempo), mentres que ἔθανε, aoristo do mesmo verbo, se traduce *morreu*, xa que expresa unha acción que non dura.

En subxuntivo ou en optativo (a diferenza do indicativo) o aoristo tampouco expresa tempo pasado, senón **aspecto**. Mentres que o subxuntivo ou o optativo de presente expresan que unha acción dura, o subxuntivo ou o optativo de aoristo refírense a accións instantáneas. Ás veces, non obstante, non é posible manter a diferenza en galego.

O grego ten dúas formacións do tema de aoristo: aoristos sigmáticos e aoristos radicais. Dentro deles hai subtipos. No caso dos aoristos sigmáticos, porque nalgúns deles o sigma sufriu cambios fonéticos e deu lugar a formacións diferentes. No caso dos aoristos radicais, porque poden levar ou non vogal temática, de acordo co cal se dividen en temáticos (os que a levan) e atemáticos (os que non a levan, de modo que a desinencia se une directamente á raíz).

II. Aoristos sigmáticos

A característica temporal dos aoristos sigmáticos é -σα- (aínda que en subxuntivo e nalgúnha forma máis é só -σ-). En indicativo levan aumento. Nos modos, as diferenzas son sempre as mesmas: levan só -σ- no subxuntivo, ante vogais temáticas longas (λύσωμαι), no imperativo en 2ª sing. (λύσον) e no indicativo en 3ª de sing. (ἔλυσεν). O optativo presenta a característica -σα- seguida de ι.

Poden producirse diversas alteracións fonéticas debidas ao contacto da consoante final da raíz co sigma:

- Labial (β, π, φ) ante sigma > ψ: pres. γράφω / aor. *ἔγραφ-σα > ἔγραψα
- Gutural ou velar (γ, κ, χ) ante sigma > ξ: pres. πλέκω / aor. *ἔπλεκ-σα > ἔπλεξα.
- Dental (δ, τ, θ) ante sigma pérdese: pres. πείθω / aor. *ἔπειθ-σα > ἔπεισα
- Cando unha nasal (μ, ν) ou unha líquida (ρ, λ) preceden a unha sigma, é a sigma a que se perde, producindo na vogal anterior un alongamento compensatorio (a longa en ᾱ -que pasa a η salvo tras ρ, ε, ι; o ε longa en ει; e ι, υ en ι, υ, respectivamente). Ás veces o presente que corresponde a estes aoristos é un presente con iode (os presentes con iode distínguense porque o seu tema remata en -λλ- ou en -ιν-, -ιρ-). Obtemos, así, as seguintes correspondencias:

Presente		aoristo
νέμω	(tema νεμ-)	*ἔ-νεμ-σα > ἔ-νειμ-α
στέλλω	(tema στέλ-)	*ἔ-στελ-σα > ἔ-στειλ-α
ὀνομαίνω	(tema ὀνομαν-)	*ὠ-νόμαν-σα > ὠ-νόμην-α
μιαίνω	(tema μιαν-)	*ἔ-μίαν-σα > ἔ-μίαν-α (porque precede ι)
σπείρω	(tema σπερ-)	*ἔ-σπερ-σα > ἔ-σπειρ-α
ὀλοφύρομαι	(tema ὀλοφυρ- (con ũ))	*ὠ-λοφυρ-σά-μην > ὠ-λοφυρ-ά-μην (con ũ).

Por outra banda, hai que recordar que os verbos contractos alongan a vogal do tema ante o σ, segundo vemos no seguinte cadro:

Presente		Aoristo
	τιμά-ω	ἐ-τίμη-σα
(tras ρ, ι, ε)	μειδιά-ω	ἐ-μειδία-σα
	ποιέ-ω	ἐ-ποίη-σα
	δηλό-ω	ἐ-δήλω-σα

Abonda con que exemplifiquemos cun verbo no que o sigma vai precedida por vogal, cun contracto, cun verbo en oclusiva gutural (nos que gutural + σ > ξ) e con outro no que o sigma se perdeu, producindo alongamento compensatorio⁷.

Indicativo	Subxuntivo	Optativo	Imperativo	Infinitivo	Participio
ἔ-λυ-σαν	λύ-σω-σι	λύ-σα-ι-εν	λυ-σά-ντων	λῦ-σαι	λύ-σα-ς, λύ-σα-σα, λῦ-σα-ν
ἐ-τίμη-σαν	τιμήσωσι	τιμήσαιεν	τιμησάντων	τιμήσαι	τιμήσας, τιμήσασα, τιμήσαν
ἔ-πλεξαν	πλέξωσι	πλέξαιεν	πλεξάντων	πλέξαι	πλέξας, πλέξασα, πλέξαν
ἔ-μειναν	μείνωσι	μείναιεν	μεινάντων	μείναι	μείνας, μείνασα, μείναν

É importante sinalar que os presentes en -ζω e en -ττω teñen ás veces aoristos como os dos verbos en gutural, outras veces como os dos verbos en dental. A razón é que ambos os dous eran presentes con sufixo iode que se podían formar sobre diversos radicais. A situación é de todo semellante á que viches para os futuros na unidade anterior.

Así, un presente en -ζω pódese formar sobre radicais rematados en -δ ou en -γ. Segundo se o radical rematase nun ou outro fonema, teríamos aoristos distintos (xa que en aoristo non aparece xa o iode, senón só o radical ante σ).

- παίζω (cfr. παῖς, παιδ-ός) ten o aoristo en -σα: ἔπαισα, pero a
- οἰμῶζω (cfr. οἰμωγή, *lamento*) correspóndelle un aoristo en ξα: ὤμωξα

Igualmente, a presentes en -σσω, -ττω pódennles corresponder aoristos en -σα ou en -ξα.

- ἐρέσσω *remar* procede de *ἐρέτγω (ἐρέτης *remeiro*), así que o aoristo ἔρεσα, pois as dentais pérdense ante -σ; pero
- φυλάττω (φυλάσσω) *protexer, gardar* procede de *φυλακγω, así que o aoristo é ἐφύλαξα.
- Aos en -πτω correspóndenlles aoristos en -ψα.
- κρύπτω *ocultar* procede de *κρυφγω, así que o aoristo é ἔκρυψα.

⁷ Presentamos só a 3ª persoa de plural nos modos que se conxugan. Os paradigmas completos están no Apéndice gramatical.

Como non sabemos de antemán que presentes estaban formados cuns radicais ou con outros, como regra práctica, debes contar sempre coa posibilidade dobre. Será, no seu momento, o dicionario, o que che axudará a saber cales son as formas correspondentes.

O que sempre é regular é a relación entre as diversas formas dentro do mesmo tema; é dicir, non sempre podemos saber que tipo de aoristo corresponde a un determinado presente. En cambio, se coñecemos unha forma do tema de aoristo, podemos deducir todas as demais do mesmo tema.

Ten en conta que no teu dicionario os presentes en -ττω figuran sempre antes como verbos en -σσω (a forma dos dialectos que non son o ático).

Cadro sinóptico do aoristo en -σα						
Voz activa				Voz media		
Verbo	Indicativo	Infinitivo	Participio	Indicativo	Infinitivo	Participio
λύ-ω	ἔ-λυ-σα	λυ-σαι	λύ-σα-ς	ἔ-λυ-σά-μην	λυ-σα-σθαι	λυ-σά-μενος
τιμά-ω	ἔ-τίμη-σα	τιμῇ-σαι	τιμή-σα-ς	ἔ-τιμη-σά-μην	τιμή-σα-σθαι	τιμη-σά-μενος
φιλέ-ω	ἔ-φίλη-σα	φιλή-σαι	φιλή-σα-ς	ἔ-φιλη-σά-μην	φιλή-σα-σθαι	φιλη-σά-μενος
δηλό-ω	ἔ-δήλω-σα	δηλώ-σαι	δηλώ-σα-ς	ἔ-δηλω-σά-μην	δηλώ-σα-σθαι	δηλω-σά-μενος
βλέπ-ω	ἔ-βλεψα	βλέψαι	βλέ-ψα-ς	ἔ-βλεψά-μην	βλέψα-σθαι	βλεψάμενος
πλέκ-ω	ἔ-πλεξα	πλέξαι	πλέξα-ς	ἔ-πλεξά-μην	πλέξα-σθαι	πλεξά-μενος
πείθ-ω	ἔ-πει-σα	πεῖ-σαι	πεί-σα-ς	ἔ-πει-σά-μην	πεί-σα-σθαι	πει-σά-μενος
ἀγγέλλ-ω	ἤγγειλ-α	ἀγγεῖλ-αι	ἀγγείλ-ας	ἤγγειλ-ά-μην	ἀγγείλα-σθαι	ἀγγειλά-μενος
φαίν-ω	ἔ-φην-α	φῆν-αι	φῆν-α-ς	ἔ-φην-ά-μην	φῆν-α-σθαι	φην-ά-μενος
μείν-ω	ἔ-μειν-α	μείν-αι	μείν-α-ς	ἔ-μειν-ά-μην	μείν-α-σθαι	μειν-ά-μενος
κρίν-ω	ἔ-κριν-α	κρίν-αι	κρίν-α-ς	ἔ-κριν-ά-μην	κρίν-α-σθαι	κριν-ά-μενος
σπείρ-ω	ἔ-σπειρ-α	σπεῖρ-αι	σπείρ-α-ς	ἔ-σπειρ-ά-μην	σπείρ-α-σθαι	σπειρ-ά-μενος

III. Aoristos radicais temáticos

Os aoristos radicais teñen o mesmo valor e significado que os aoristos sigmáticos. Só a súa formación é distinta, xa que non teñen sigma, senón que se forman sobre o radical.

Os aoristos temáticos unen a raíz e a desinencia mediante unha vogal temática (que é -ο- ante desinencias comezadas por nasal e -ε- ante as demais). vexamos en dous exemplos os elementos que os compoñen:

Aumento	raíz	Vogal temática	desinencia
ἔ-	-λιπ-	-ο-	-μεν
έ-	-λιπ-	-ε-	-τε

Recorda que en grego os temas verbais poden ter graos vocálicos diferentes na raíz. O verbo do exemplo ten en presente a raíz λειπ- (en grao pleno ε), en aoristo, λιπ- (en grao cero [Ø]) e en perfecto, λολιπ- (en grao pleno ο).

Todos os aoristos radicais temáticos se opoñen a raíces de presente cunha marca propia (infixos, sufixos, grao diferente, reduplicación), pero as desinencias son practicamente as mesmas: en indicativo estes aoristos utilizan as terminacións do imperfecto (temáticas secundarias): -ον, etc., en activa; -ομην, etc., en media. En subxuntivo, optativo, imperativo, infinitivo e participio, as terminacións do aoristo temático son as mesmas que as do presente temático (temáticas primarias).

Vexamos as segundas persoas do singular e as formas nominais do aoristo do verbo λείπ-ω, *deixar*, que ten grao ε no presente. O aoristo fórmase co grao cero (λιπ -):

	Indicativo	Subxuntivo	Optativo	Imperativo	Infinitivo	Participio
Act.	ἔ-λιπ-ε-ς	λίπ-η-ς	λίπ-οι-ς	λιπ-έ	λιπ-εῖν	λιπ-ών, -ούσα, -όν

Med.	ἐ-λίπ-ου	λίπ-η	λίπ-οι-ο	λιπ-οῦ	λιπ-έ-σθαι	λιπ-ό-μενος, -η, -ον
------	----------	-------	----------	--------	------------	----------------------

Observa que no imperativo, infinitivo e participio dos aoristos radicais temáticos o acento recae sobre a vogal de unión ou temática.

Recorda que as formas correspondentes do tema de presente son as seguintes:

	Imperfecto Indicativo	Presente Subxuntivo	Presente Optativo	Presente Imperativo	Presente Infinitivo	Presente Participio
Act.	ἐ-λειπ-ες	λείπ-ης	λείπ-οις	λείπ-ε	λείπ-ειν	λείπ-ων, ουσα, -ον
Med.	ἐ-λείπ-ου	λείπ-η	λείπ-οιο	λείπ-ου	λείπ-ε-σθαι	λειπ-ό-μενος, -η, -ον

IV. Aoristos radicais atemáticos. Aoristos pasivos.

Xunto aos aoristos radicais temáticos, que unen a raíz e a desinencia mediante unha vogal (-o /-e), hai outros aoristos radicais, que unen a súa raíz ás desinencias directamente, son os chamados atemáticos (sen vogal temática). O aoristo radical atemático ten exactamente as mesmas desinencias que o aoristo pasivo. Por iso estudamos xuntos os dous tipos de aoristos: en -η, -α, -ω e en -θη.

Os verbos máis frecuentes que teñen aoristo radical atemático son:

Presente		Aoristo
ἀλίσκ-ο-μαι	<i>ser collido</i>	ἐ-άλω-ν
βαίν-ω	<i>andar, ir</i>	ἐ-βη-ν
γι-γνώσκ-ω	<i>coñecer</i>	ἐ-γνώ-ν
δι-δράσκ-ω	<i>correr</i>	ἐ-δρα-ν
δύ-ω	<i>afundirse</i>	ἐ-δυ-ν
ἵ-σθη-μι	<i>colocar, estar de pé</i>	ἐ-σθη-ν

O aoristo pasivo fórmase con aumento (só no aoristo de indicativo) + a raíz + a marca de pasiva (que pode ser -θη-, -σθη- ou -η-) + a desinencia, por exemplo:

Presente		Aoristo
λύ-ω	<i>desatar</i>	ἐ-λύθη-ν
κελεύ-ω	<i>ordenar</i>	ἐ-κελεύσθη-ν
φαίν-ω	<i>mostrar</i>	ἐ-φάνη-ν
χαίρ-ω	<i>alegrarse</i>	ἐ-χάρη-ν

A continuación presentamos os distintos modos dos dous tipos de aoristo:

INDICATIVO

ἐ-λύθη-	
ἐ-κελεύσθη-	
ἐ-φάνη-	-ν
ἐ-χάρη-	-ς
ἐ-άλω-	---
ἐ-βη-	-μεν
ἐ-γνώ-	-τε
ἐ-δρα-	-σαν
ἐ-δυ-	
ἐ-σθη-	

SUBXUNTIVO

Contráese a vogal da raíz coa desinencia propia do subxuntivo, cos seguintes resultados, segundo sexa dita vogal:

Vogal η	Vogal α	Vogal ω	Vogal υ
β- -ῶ	-ῶ	-ῶ	-ω
κελεύσθ- -ῆς	-ᾱς	-ῶ	-ῆς
λύθ- -ῆ	δρ- -ᾱ	άλ- -ῶ	-ῆ
φάν- -ῶμεν	-ῶμεν	γν- -ῶμεν	δύ- -ωμεν
στ- -ῆτε	-ᾱτε	-ῶτε	-ῆτε
χάρ- -ῶσι(ν)	-ῶσι(ν)	-ῶσι(ν)	-ωσι(ν)

OPTATIVO

As desinencias son as dos verbos atemáticos, as mesmas do verbo εἰμί: εἴην, εἴης, etc. Todas as vogais longas da raíz abrevian; δυ'-ω non ten aoristo de optativo.

άλο-	
βα-	-ίη-ν
γνο-	-ίη-ς
δρα-	-ί-η
κελευσθε-	-ῖ-μεν
λυθε-	-ῖ-τε
στα-	-ῖ-ειν
φανε-	
χαρε-	

IMPERATIVO

Nos verbos con morfema -θη-, -σθη- a desinencia da segunda singular é -τι no canto de -θι por disimilación de aspiradas. A terceira de plural abrevia o -η- de -θη- ou a última vogal da raíz do verbo pola **Lei de Osthoff** (vogal longa seguida de soante + consoante abrevia).

2ª singular	3ª singular	2ª plural	3ª plural
λύθη-τι	λυθή-τω	λύθη-τε	λυθέ-ντων
κελεύσθη-τι	κελευσθή-τω	κελεύσθη-τε	κελευσθέ-ντων
φάνη-θι	φαινή-τω	φάνη-τε	φανέ-ντων
χάρη-θι	χαρή-τω	χάρη-τε	χαρέ-ντων
βῆ-θι	βή-τω	βῆ-τε	βά-ντων
στή-θι	στή-τω	στή-τε	στά-ντων
δρά-θι	δρά-τω	δρά-τε	δρά-ντων
γνώ-θι	γνώ-τω	γνώ-τε	γνό-ντων
άλω-θι	άλω-τω	άλω-τε	άλό-ντων
δύ-θι	δύ-τω	δύ-τε	δύ-ντων

INFINITIVO

A desinencia -ναι é a mesma que a dos verbos atemáticos (de εἰ-μί → εἶ-ναι): ἄλω-ναι, βῆ-ναι, δρά-ναι, δύ-ναι, γνῶ-ναι, κελευσθή-ναι, λυθή-ναι, στή-ναι, φανῆ-ναι, χαρῆ-ναι.

PARTICIPIO

Son temas en -ντ- e só varía a vogal que precede a -ντ- que tamén abrevia pola citada Lei de Osthoff.

NOMINATIVO			XENITIVO		
Masculino	Feminino	Neutro	Masculino	Feminino	Neutro
λυθεί-ς	λυθεί-σα	λυθέ-ν	λυθέ-ντ-ος	λυθεί-σης	λυθέ-ντ-ος
κελευσθεί-ς	κελευσθεί-σα	κελευθέ-ν	κελευσθέ-ντ-ος	κελευσθεί-σης	κελευσθε-ντ-ος
φανεί-ς	φανεί-σα	φανέ-ν	φανέ-ντ-ος	φαεί-σης	φανέ-ντ-ος
χαρεί-ς	χαρεί-σα	χαρέ-ν	χαρέ-ντ-ος	χαρεί-σης	χαρέ-ντ-ος
βά-ς	βά-σα	βά-ν	βά-ντ-ος	βά-σης	βά-ντ-ος
στά-ς	στά-σα	στά-ν	στά-ντ-ος	στά-σης	στά-ντ-ος
δρά-ς	δρά-σα	δρά-ν	δρά-ντ-ος	δρά-σης	δρά-ντ-ος
γνού-ς	γνού-σα	γνό-ν	γνό-ντ-ος	γνού-σης	γνό-ντ-ος
άλού-ς	άλού-σα	άλό-ν	άλό-ντ-ος	άλού-σης	άλό-ντ-ος
δύ-ς	δύ-σα	δύ-ν	δύ-ντ-ος	δύ-σης	δύ-ντ-ος

Realiza a πράξις 2

1.4 O aumento

O aumento é un prefixo verbal que indica tempo **pasado** no modo **Indicativo**. Por iso, só levan aumento o Imperfecto, o Aoristo e o Pluscuamperfecto de Indicativo.

Segundo o verbo comece por consoante ou vogal, chámase *silábico* ou *temporal*.

I. Aumentos regulares

- **Aumento silábico (ε-):** é propio dos verbos que comezan por consoante; consiste en anteponer un ε- á consoante inicial do verbo: διώκ-ω *perseguir* → ἐ-δίωκ-ο-ν, λέγ-ω *dicir* → ἔ-λεγ-ο-ν.

- **Aumento temporal:** é propio dos verbos que comezan por vogal e consiste en alongar a vogal inicial da seguinte forma: α, ε > η, ο > ω : ἄγ-ω *conducir* → imperf. ἦγ-ο-ν, ἐθέλ-ω *querer* → imperf. ἦθελ-ο-ν, ὀρίζ-ω *delimitar* → imperf. ὥριζ-ο-ν.

NOTA: Se a vogal inicial vai seguida de -ι-, esta subscríbese á vogal longa do aumento: αἶρ-ω *levantar* → ἦρ-ο-ν, εἰκάζ-ω *comparar* → ἦκαζ-ο-ν, οἰκίζ-ω *edificar* → ὤκιζ-ο-ν.

- Particularidades do aumento

a) Nos verbos compostos, o aumento colócase entre o preverbio e a raíz verbal: εἰσ-βαίν-ω → imperf. εἰσ-ἔ-βαιν-ο-ν, προσ-βάλλ-ω → imperf. προσ-ἔ-βαλλ-ο-ν.

b) A vogal final dos preverbios desaparece ante o aumento (salvo nas preposicións ἀμφί, περί, πρό): ἀπο-βαίν-ω → imperf. ἀπ-έ-βαιν-ο-ν, μετα-πέμπ-ω → imperf. μετ-έ-πεμπ-ο-ν, περι-βάλλ-ω → imperf. περι-έ-βαλλ-ο-ν, ἀμφι-λέγ-ω → imperf. ἀμφι-έ-λεγ-ο-ν.

c) O aumento restablece a forma orixinal dalgúns preverbios, *alterados* no presente: συμ-φέρω → imperf. συν-έ-φερ-ο-ν, συλ-λέγω → imperf. συν-έ-λεγον, ἐγ-γράφω → imperf. ἐν-έ-γραφ-ο-ν.

II. Aumentos irregulares

Algúns verbos que comezan por ϵ - fan o aumento en $\epsilon\iota$ - no canto de en η -. Isto débese a que orixinariamente eses verbos comezaban por unha consoante que, ao quedar en posición intervocálica, se perdeu, dando lugar á posterior contracción das vogais en contacto: $\epsilon\chi$ -ω *ter* ($< *σ\epsilon\chi$ -ω) → imperf. $\epsilon\iota\chi$ -ο-ν ($< *ε''-σε\chi$ -ο-ν) (con caída do sigma intervocálico e contracción de $\epsilon\epsilon > \epsilon\iota$).

Algúns verbos que comezan por vogal, presentan aumento silábico + temporal: $\acute{o}\rho\acute{\alpha}$ -ω *ver*, imperf. $\acute{\epsilon}$ -ώρ-ω-ν; $\acute{\omega}\theta\acute{\epsilon}$ -ω *expulsar*, imperf. $\acute{\epsilon}$ -ώθ-ου-ν; $\acute{\alpha}\nu$ -οίγ-ω *abrir*, imperf. $\acute{\alpha}\nu$ -έ-ωγ-ο-ν.

ESQUEMA

O aumento, propio dos tempos secundarios, só existe no modo indicativo	
Verbos que comezan por consoante.	-Colocan un ϵ - diante da raíz: $\lambda\acute{\upsilon}$ -ω = ϵ'' -λυ-ο-ν $\tau\acute{\iota}$ -θη-μι = $\acute{\epsilon}$ -τί-θη-ν
Verbos que comezan por vogal	-Alongan a vogal inicial: $\acute{\alpha}\gamma\omicron\rho\epsilon\acute{\upsilon}$ -ω = $\acute{\eta}\gamma\acute{o}\rho\epsilon\upsilon\omicron\iota\nu$ $\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\acute{\iota}\rho\omega$ = $\acute{\eta}\gamma\epsilon\iota\rho\omicron\iota\nu$ $\omicron\acute{\iota}\kappa\acute{\epsilon}\omega$ = $\acute{\omega}\kappa\omicron\upsilon\iota\nu$
Verbos compostos	- O aumento colócase entre a preposición e o verbo simple (tendo presente que as preposicións que rematan en vogal perden esta ante o aumento salvo $\acute{\alpha}\mu\phi\acute{\iota}$, $\pi\epsilon\rho\acute{\iota}$, $\pi\rho\acute{o}$): $\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda$ -ω = ϵ'' -βαλλ-ο-ν $\delta\iota\alpha$ - $\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda$ -ω = $\delta\iota$ - $\acute{\epsilon}$ -βαλλ-ο-ν $\acute{\alpha}\mu\phi\iota$ - $\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda$ -ω = $\acute{\alpha}\mu\phi\iota$ - $\acute{\epsilon}$ -βαλλ-ο-ν

Realiza a πράξις 3

1.5. Sintaxe do dativo

O dativo é basicamente o caso que indica a persoa ou cousa á que se lle dá, se atribúe ou se destina algo, ou á que se lle quita algo. Pero este caso asume ademais funcións doutros casos que o grego non ten, como o instrumental e o locativo.

Tendo en conta isto, dividimos o dativo en: dativo propio, dativo instrumental e dativo locativo.

I. Dativo propio

Expresa o obxecto sobre o que recae indirectamente a acción do verbo. Dentro del distínguense:

- **Dativo obxecto indirecto**

É a función máis frecuente do dativo. Utilízase con verbos transitivos para indicar o destinatario da acción verbal.

Δίδωμι βιβλίον παιδί *Doulle un libro a un neno.*

- **Dativo de interese**

O dativo de interese expresa a persoa no proveito da cal ou dano se realiza a acción verbal. Este dativo pode ir con verbos transitivos (ἡ στρατιὰ οὐκ σίτον εἶχε αὐτῷ *o exército non tiña trigo para el*) e con verbos intransitivos (ὠρχησε θεοῖς *danzou para [en honra de] os deuses*)

- **Dativo simpatético**

Expresa a persoa interesada no proceso verbal. Equivale a un xenitivo ou adxectivo posesivo: ὦλετο μὲν μοι νόστος *Perdeuse para mi o regreso (perdeuse o meu regreso).*

- **Dativo ético**

Expresa a persoa que mostra afecto (só se constrúe cos pronomes persoais de 1ª e 2ª persoa) ante a acción verbal. Como a devandita persoa non está implicada na acción verbal, non é imprescindible na oración:

Τούτῳ πάνυ μοι προσέχετε τὸν νοῦν *Aplicádeme ben a intelixencia a isto.*

- **Dativo posesivo**

Con εἰμί, γίγνομαι, ὑπάρχω o dativo indica a persoa a cuxo servizo ou disposición está o substantivo suxeito da oración. Dado o valor posesivo do dativo, o galego prefere o uso do verbo *ter*, pasando o dativo a suxeito, e o suxeito a complemento directo (en grego di *Hai carta para Antonio*, e en galego preferimos *Antonio ten carta*): En ἔστι μοι βιβλίον (*Hai para min un libro*), βιβλίον é o suxeito de ἔστι e μοι o dativo posesivo, así que podemos traducir a oración por: *eu teño un libro.*

Ἦν τῷ Κύρῳ ἄρμα χρυσοῦ ἐν τῷ πεδίῳ *Ciro tiña un carro de ouro na chaira*

- **Dativo axente**

Úsase cos adxectivos verbais en -τέος, -τός, coas formas verbais pasivas, sobre todo de perfecto, e con participios pasivos. Indica a persoa que realiza a acción verbal.

Πολυδάκρυτος δέ τοι ἔσται. *Será moi chorado por ti.*

Ὡς μοι πρότερον δεδήλωται. *Como se demostrou antes por min.*

- **Dativo de relación**

Indica a persoa respecto á cal é verdadeira ou non a idea verbal. Supón, pois, unha limitación da acción do verbo.

Τέθνηκεν ὑμῖν πάλαι *Para vós está morto hai tempo.*

II. Dativo instrumental

Exprésase con dativo o instrumento ou medio necesarios para levar a cabo a acción verbal, e tamén a compañía ou sociedade. Segundo isto, divídese en:

- **Instrumental**

Indica o medio ou instrumento co que se realiza a acción verbal:

Ἦπεσιν ὀνείδισον. *Insúltao con palabras.*

Ὡρῶμων τοῖς ὀφθαλμοῖς. *Vemos cos ollos.*

- **Sociativo ou comitativo**

Expresa a relación entre persoas necesarias para levar a cabo a acción verbal. Constrúese cos verbos, adxectivos e adverbios que expresen tal relación (verbos compostos de συν-, ὅμο- e κοιν-, adxectivos como ἴσος *igual*, ὅμοιος *semellante*, φίλος *amigo*, ἐχθρός, πολέμιος *inimigo*):

Ὅδε μηνστήρσιν ὁμιλεῖ *Este reúnese cos pretendentes.*

III. Dativo locativo

Expresa o lugar onde se desenvolve a acción verbal e o tempo en que se produce:

Πεδίῳ ἔπεσεν *Caeu na chaira.*

Ἐξηκοστῷ ἔτει μετὰ Ἰλίου ἄλωσιν *No sesaxésimo ano despois da conquista de Troia.*

Realiza a πράξις 4

2. Literatura. A Lírica

Deriva o nome deste xénero da palabra grega *λυρικός*, que significa canto interpretado con acompañamento dunha lira. En época moderna este termo, por extensión, aplicouse a toda composición poética cuxo tema central fose a exposición de ideas ou sentimentos subxectivos do poeta, en contraposición á narración obxectiva da épica. Pero non é máis que un nome convencional e quizais pouco apropiado, pois hai que ter en conta que os tres "xéneros poéticos" (épica, lírica e drama) tiñan acompañamento de instrumentos musicais e que o tipo de poesía hoxe chamada lírica non sempre se facía acompañar deste instrumento; tamén podían utilizarse o *αὐλός* *flauta*, a *φόρμιγξ* *formingue*, a *κιθάρα* *cítara* e algúns máis.

2.1. Orixe da lírica grega

As orixes da lírica son moi antigas, tanto como os desexos do home por celebrar festas ou distraerse e descansar dos traballos que a vida lle impoñía. Por iso é pouco probable que houbera pobos, por primitivos que fosen, que non tivesen algún repertorio de cancións e danzas, aínda que fosen moi elementais. Polo que se refire aos gregos, a lírica que estudamos, a chamada lírica literaria, deriva desa outra máis antiga á que chamamos popular e que se remonta ao indoeuropeo, que é a orixe do pobo grego. Temos indicios da existencia desta lírica dende época micénica (1600-1200 a.C.) por diversas pinturas, como un tañedor de cítara no Salón do Trono do Pazo de Pilos e outros representados en vasos. Mesmo hai representacións máis antigas, de época cicládica. Tamén se poden atopar algunhas referencias a unha lírica primitiva na propia poesía épica; por exemplo, na *Ilíada* hai coros de mozos que entoan cantos de colleita, de dó ou de voda.

2.2. Desenvolvemento da lírica grega

As reformas musicais realizadas por Terpandro de Lesbos (cara ao ano 676 a.C.) no referente á escala para a lira de sete cordas contribuíron á consagración definitiva da lírica como 'arte seria', ou sexa, como xénero literario.

O carácter cultural e relixioso da lírica popular seguiu notándose na lírica culta. Así, ao culto de Apolo pertence o *nomos* que regulou Terpandro; ao de Ártemis está dedicado o *partenos*; a Dioniso dedícase o *ditirambo*, inventado, segundo Heródoto, por Arión de Metimna no século VII a.C. O *epitalamio*, canto nupcial, está así mesmo relacionado co culto. Pero houbo tamén cantos non relixiosos que adquiriron carácter literario: o *encomio*, o *epinicio*, etc. No século VII a.C. predomina a *elexía* e o *iambo* e iníciase a lírica coral. No VI a.C. o máis sobresaínte é a lírica *monódica*, en coexistencia coa *elexía*, de moi variados temas, á que hai que engadir os seus derivados, o *epigrama* e o *epitafio*. O século V a.C. é o momento cumio da lírica coral, o máximo representante da cal é Píndaro. A finais do século V e primeiros do IV a.C. desaparecen os grandes creadores e a lírica comeza o seu declive. Durante o período helenístico, a lírica, como en xeral toda a poesía desta época, ten un marcado carácter erudito e artificial, aínda que algúns autores como Calímaco alcanzaron un nivel moi notable.

O primeiro gran representante da lírica coral do que se conservan poemas, Alcmán de Esparta (s. VII a.C.), escribe *partenos* para que coros de rapazas das familias aristocráticas de Esparta os cantasen en honra das divindades. O mellor coñecido por nós e probablemente o máis grande dos líricos corais gregos, Píndaro de Tebas (s. VI-V a.C.) compón os seus epinicios para celebrar os vencedores nos xogos. Safo de Lesbos (s. VII-VI a.C.) escribe poemas de lírica monódica para ser cantados en celebración á deusa Afrodita.

2.3. Trazos da lírica

Presentamos aquí, de modo resumido, os trazos característicos da lírica:

- Unión íntima entre o texto e o acompañamento musical e a danza.
- Grande variedade de versos e estrofas.
- Variedade de intérpretes: unha persoa, un coro, ou ambos os dous alternativamente.
- Variedade lingüística: uso de diversos dialectos (dorio, eolio, xonio) nas súas variedades literarias, con influencia de Homero e con moitos neoloxismos.
- Variedade temática: os poetas líricos tratan temas do presente ou do pasado, exhortan, imprecán, rezan aos deuses, insultan ou reflexionan sobre os grandes temas, como a xustiza, a política, o amor ou a condición humana.
- Individualismo: o autor sente como seu o poema e a miúdo fala de si mesmo.

2.4. Tipos de lírica

Tradicionalmente dividiuse a lírica en elexíaca, iámbica e mélica.

• A poesía elexíaca

É este o xénero máis próximo á epopea, recibe o seu nome de ἔλεγος, palabra de orixe oriental da que o significado primitivo era o de *canto de dó* e acompañábase coa frauta (αὐλός). Está composta en xónico de influencia homérica a base de dísticos -un hexámetro e un pentámetro- chamados elexíacos. No seu desenvolvemento, ademais de perder o carácter musical para converterse en poesía recitada, chegou a abranguer coa súa temática todo o campo dos intereses humanos; así, atopamos elexías marciais en Calino (660 a.C.) e Tirteo (640 a.C.), eróticas en Mimnermo (600 a.C.) e Teognis (540 a.C.), políticas en Solón (600 a.C.), simposíacas en Xenófanes (500 a.C.), conmemorativas en Simónides (480 a.C.), gnómicas ou sentenciosas en Teognis.

• A poesía iámbica

Deriva o seu nome de ἵαμβος, termo que aparece por primeira vez en Arquíloco (cara a 680 a.C.) co sentido de 'composición satírica'.

Está composta en dialecto xónico e metro iámbico (~ ¯, unha sílaba breve e unha longa), que pola rapidez do seu ritmo se distancia da epopea. Ao principio era cantada, pero a súa música reduciuse despois a un simple acompañamento que servía de apoio á recitación. Utilizouse sobre todo para a invectiva, a controversia, o burlesco e o obsceno.

• A poesía mélica

O seu nome procede de μέλος, *frase musical*; compoñíase en diversos dialectos locais e cantábase ao son da cítara ou da lira. Distinguíase da elexía e do iambo pola utilización de metros moi variados, que permitían maior diversidade de ritmos musicais. Practicaron este tipo de poesía dúas escolas distintas: a eólica e a doria. A eólica, cuxa poesía é máis persoal, interprétasea unha soa voz e acompáñase do *bárbiton*, variedade de cítara. Os seus máximos representantes son Alceo (620 a.C.) e Safo (600 a.C.), ademais do xonio Anacreonte (500 a.C.). A escola doria ten un carácter, en xeral, máis nacional e é interpretada por coros, aos que se une en ocasións o canto e a danza. Tivo o seu centro en Esparta, dende onde se estendeu ao resto de Grecia. As procesións relixiosas, os concursos de todo tipo ou as festas en honra do vencedor nos grandes xogos proporcionaban o marco axeitado para recordar antigos mitos e cantar as glorias presentes da patria. Entre os seus mellores representantes están Alcman (650 a.C.), Estesícoro (600 a.C.), Íbico (540 a.C.), Simónides (556 a.C.), Píndaro (518 a.C.) e Baquílides (500 a.C.).

2.5. Cadro dos principais poetas líricos

CORAL		MONÓDICA		ELEXÍACA E IÁMBICA	
Alcmán	(650)	Alceo	(620)	Arquíloco	(680)
Estesícoro	(600)	Safo	(600)	Calino	(660)
Íbico	(540)	Anacreonte	(500)	Tirteo	(640)
Simónides	(556)			Semónides	(640 ?)
				Solónn	(600)
				Mimnermo	(600)
Epinicios	Píndaro	(518)		Focílides	(540 ?)
	Baquílides	(500)		Asio	(550?)
				Hiponacte	(540?)
				Ananio	
				Xenófanes	(570?)
				Teognis	(540 ?)

Nos poemas que veñen a continuación imos ver de forma práctica algúns dos exemplos da lírica grega cos seus trazos característicos.

• Unha declaración pouco heroica (Arquíloco Fr. 12 Adrados)

Neste poema de Arquíloco aparece reflectido o individualismo propio da lírica grega. Fronte ao ideal heroico tradicional, propio da épica, Arquíloco proclama unha visión máis práctica, segundo a cal a vida é máis valiosa que un escudo, un obxecto que pode substituírse. É unha elegía, poema para ser recitado no ambiente privado do banquete.

Co meu escudo algún saio⁸ presume. Xunto a unha matogueira
-arma sen tacha- deixei ao meu pesar.
Mais salveime, que máis me dá ese escudo?
¡Ao demo!, xa conseguirei outro non peor.

• As rapazas cantan na cidade (Alcmán, Partenio 39-49)

O *partenio* é un canto coral que acompaña un rito no que participan as mozas espartanas; tratábase dun grande espectáculo público no que as rapazas, ataviadas coas súas mellores galas, rendían culto á deusa da cidade. Nos partenios é frecuente o eloxio das rapazas participantes.

Pero eu canto,
ao ver a luz de Axido, como o sol, que nos loce
(do que Axido é testemuño).
Mais a min nin eloxiala
nin censurala me permite a ilustre corego
en modo algún, pois parece que ela mesma
destaca coma se alguén
entre reses puxese un corcel
vigoroso, un campión de cascos resoantes propio
de alados soños.

Lemos 'eu canto', pero na lírica é a miúdo difícil determinar se 'eu' se refire ao poeta ou á persoa que canta ou, mesmo, ao poema mesmo. Dísenos que a luz de Axido, unha das prota-

⁸ Pobo tracio que habitaba preto de Abdera.

gonistas na representación pública do partenio, dá testemuño da propia luz do sol. A luz é unha metáfora da beleza, do resplandor de forza e alegría que emana dunha persoa nova e fermosa. Non sabemos por que a corego non permite eloxiala nin censurala, tal vez porque a beleza de Axido non é expresable con palabras. Ou é que a propia corego é máis fermosa e Axido non pode comparárselle?

A superioridade da fermosura da rapaza fronte á das demais é, en todo caso, parangonada coa dun cabalo triunfador nas carreiras fronte ao gando. Aínda que a comparación do corcel coa rapaza é un tópico literario en Grecia, aquí o poeta confírelle ao cabalo unha categoría aínda superior, ao definilo como un cabalo que non é deste mundo, senón propio do mundo dos soños.

● **Festexar a un vencedor nos xogos** (Píndaro, comezo da Olímpica I)

A oda, un epinicio, celebra o triunfo de Hierón, tirano de Siracusa, na carreira de cabalos dos Xogos Olímpicos de 476 a.C. Estas carreiras espertaban tanta expectación como pode provocar hoxe en día unha competición de fórmula un. En realidade Hierón o único que facía era ocuparse de que criasen os cabalos, xa que non os guiaba el, senón un auriga profesional. No principio da oda, como é frecuente, o poeta menciona o lugar dos xogos, o vencedor e a súa estirpe. A oda cantaríase e danzariase en Siracusa, no trascuro dunha gran festa pública para celebrar o triunfo.

O mellor, a auga. E o ouro, como lume incandescente
na noite, destácase sobre a orgullosa riqueza.
Mais se é cantar uns xogos
o que desexas, corazón meu,
non busques xa, máis ardente que o sol,
un astro resplandecente polo ceo deserto no día,
nin falemos dun certame máis ilustre que o de Olimpia.
Dende alí o himno que está en boca de moitos vén a coroar
o enxeño dos poetas para cantar
ao fillo de Crono⁹, chegados ao opulento
fogar venturoso de Hierón,
quen ostenta o cetro lexislador na fecunda en rabaños,
en Sicilia, obtendo o cume de todas as virtudes.
E así mesmo gózase
na flor da poesía,
xogos aos que con frecuencia nos entregamos
os homes en torno á súa mesa hospitalaria.
Baixa, pois, da alcaiata a doria formingue
se dalgún modo a gloria de Pisa e Ferenico
sumiu a túa intelixencia nos máis doces desveos,
cando nas beiras do Alfeo se lanzou Ferenico na carreira
prestando o seu corpo non necesitado de acicate
e uniu coa vitoria ao seu dono,
o rei siracusano entusiasta dos corceis.

O poema comeza coa figura que se chama *priamel*, consistente en enumerar unha serie de elementos para citar en último lugar o máis importante. Comeza Píndaro por afirmar unha verdade universal (sen verbo): "o mellor, a auga", o elemento básico do mundo natural. Nun segundo plano, enuncia o ouro, que se destaca como o lume, na noite, sobre a riqueza, definida

⁹ Zeus, que é o deus tutelar de Olimpia; na súa honra celebrábase os Xogos.

como "orgullosa" porque fai orgulloso ao home. O poeta diríxese a si mesmo para exhortar ao seu corazón a que, se ten que cantar uns xogos, estes deberán ser os de Olimpia. En resumo, o que a auga é para a vida física e o ouro para a vida económica, é a vitoria olímpica no mundo do prestixio aristocrático, unha vitoria que produce unha especie de calor vital necesaria, como o do sol.

O himno chega de Olimpia a Siracusa, a cidade do vencedor. Menciónase así a proba (certame de Olimpia), o vencedor que encarga a oda (Hierón), o poeta ('poetas' aparece en plural, pero nesta oda están personificados por Píndaro) e a divindade (Zeus). O himno 'está en boca de moitos' porque é cantado por moitos (o coro), pero tamén porque a xente falará moito del, pola beleza da poesía e a importancia da fazaña que celebra.

Anúnciase logo a grandeza de Hierón, rei e lexislador dunha rica cidade. A metáfora da 'colleita' implica que é o grande esforzo previo, o longo labor de Hierón, o que lle permite, como nas verdadeiras colleitas, recoller un froito, neste caso, 'obter' virtudes. A referencia á mesa hospitalaria do tirano completa unha imaxe do home feliz, amante das diversións do banquete, hospitalario e refinado, que sabe apreciar a música, e que se rodea dos mellores poetas, aos que acolle con xenerosidade.

Así pois o poeta debe descolgar a formingue de onde se acha colgada, porque a fazaña provoca inmediatamente a necesidade de que busque a forma máis fermosa de cantala, unha tarefa que é difícil, pero grata (de aí o oxímoro 'doces desveos'). Píndaro alude por último ao cabalo máis famoso dos que compoñían o tiro de Hierón, Ferenico (cuxo nome significa 'o que leva a vitoria'), que non necesitaba ningún estímulo para gañar, e ao lugar dos xogos, as beiras do río Alfeo, é dicir, Olimpia. Co seu triunfo, o cabalo une a Hierón coa vitoria.

● Os síntomas do amor (Safo fr. 31 Voigt)

Este poema de lírica monódica, escrito na chamada estrofa sáfico-adónica, describe os síntomas do amor. A súa fama foi grande na Antigüidade e Catulo traduciu parte del ao latín.

A poetisa describe os efectos que nela produce ver a amada falando con outro. É a primeira vez que na literatura occidental se describen sentimentos persoais, inclusive reaccións físicas, dun modo tan directo e espontáneo.

Igual aos deuses me parece
ese home que, sentado
fronte a ti, de preto escoita
a túa doce voz
e a túa risa adorable; iso fixo que me dea unha volta
o corazón dentro do peito;
pois apenas te miro, xa falar
non me é posible,
senón que a miña lingua quebra, un leve lume
ao punto córreme baixo a pel,
nada poden ver os meus ollos, zúmbanme
os oídos,
cóbreme a suor, un tremor posúeme toda,
síntome máis pálida que a herba
e a min mesma paréceme que preto estou
de morrer.

4
8
12
16



Fresco pompeiano chamado 'Safo',
que representa unha muller en dis-
posición de escribir.

3. Textos

TEXTO 1

PREGARIA A ATENEA

Os gregos entendían a súa relación cos deuses como un acordo de beneficio mutuo. A pregaría pretende conseguir o favor dos deuses honrándoos mediante sacrificios e ofrendas. O deus pode escoitalas ou non. A pregaría contén normalmente: a) unha invocación ao deus cos seus títulos ou características; b) a petición concreta que se lle fai; e c) a promesa do que se lle ofrecerá (ou o recordo do que xa se lle ofreceu).

Πότιν' Ἀθηναίη ἐρυσίπολι δῖα θεάων,
ἄξον δὲ ἔγχος Διομήδεος, ἥδ' αὐτὸν
πρηνέα δὸς πεσέειν Σκιάων προπάροιθε πυλάων,
ὄφρα τοι αὐτίκα νῦν δυοκαίδεκα βοῦς ἐνὶ νηῶ
ἦις ἡκέστας ἱερεύσομεν, αἳ κ' ἐλεήσης
ἄστυ τε καὶ Τρώων ἀλόχους καὶ νήπια τέκνα.
Homero, *Ilíada*, VI, 305ss.

Πότιν' Ἀθηναίη ἐρυσίπολι δῖα θεάων,
Vocativos xen. partitivo

Augusta Atenea, protectora da cidade, divina entre as deusas,

ἄξον δὲ ἔγχος Διομήδεος,
V CD xen. poses.

Creba xa a lanza de Diomedes.

ἥδ' αὐτὸν πρηνέα δὸς πεσέειν Σκιάων προπάροιθε πυλάων,
Conx. Sx Inf. Pred. V V (Inf.) CC (lugar)

E concédeme que el caía de bruzos diante das portas Esceas.

ὄφρα τοι αὐτίκα νῦν δυοκαίδεκα βοῦς ἐνὶ νηῶ ἦις ἡκέστας ἱερεύσομεν,
Conx. CI adv. adv. CD CC CD V

Así que agora de seguido sacrificaremos na túa honra no templo doce vacas velas en pleno vigor.

αἳ κ' ἐλεήσης ἄστυ τε καὶ Τρώων ἀλόχους καὶ νήπια τέκνα.
Conx V CD

(por) se te compadeces da cidade, das mulleres dos troianos e dos nenos pequenos

TEXTO 2

POETAS QUE SISTEMATIZARON A RELIXIÓN GREGA

Heródoto ofrécenos o seu punto de vista sobre as orixes da relixión grega.

“Ὅθεν¹ ἐγένοντο ἕκαστος τῶν θεῶν, εἴτε² αἰεὶ ἦσαν πάντες, ὁποῖοί³ τε τινες τὰ εἶδη, οὐκ ἠπιστάτο⁴ μέχρι οὗ⁵ πρώην τε καὶ χθές⁶ ὥς εἰπεῖν λόγῳ⁷. Ἡσίοδον γὰρ καὶ Ὅμηρον ἠλικίαν τετρακοσίοις ἔτεσι δοκέω⁸ μου πρεσβυτέρους γενέσθαι καὶ οὐ πλέοσι. Οὗτοι δὲ εἰσι οἰποῖ-
σαντες θεογονίαν Ἑλλήσι καὶ τοῖς θεοῖς τὰς ἐπωνυμίας δόντες καὶ τιμὰς τε καὶ τέχνας
διελόντες⁹ καὶ εἶδη αὐτῶν σημῆναντες.

Heródoto, *Historias*, 2.53.

¹ Introduce unha interrogativa indirecta, dependente de ἠπιστάτο. | ² Introduce unha segunda interrogativa indirecta: se... | ³ Introduce unha terceira (e última) interrogativa indirecta, tamén dependente de ἠπιστάτο. Traduce ὁποῖοί τέ τινες *cales*, e debes engadir o verbo *foron* que non está expreso. | ⁴ É unha forma xonia con desinencia -ατο de 3ª pl. secundaria. | ⁵ μέχρι *ata*. | ⁶ Naturalmente Heródoto usa estes adverbios en sentido figurado, para indicar proximidade no tempo. | ⁷ ὥς εἰπεῖν λόγῳ *por dicilo nunha palabra*. | ⁸ É o verbo do que depende o infinitivo γένεσθαι. | ⁹ Part. de aor. act. de διαιρέω.

Realiza a πράξις 5

TEXTO 3

AS PANATENEAS I

As Panateneas eran unha das festas máis importantes da Ática. Celebrábanse cada ano (cada catro tiñan lugar as Grandes Panateneas), en xullo, en honor de Atenea.

Κληροῦσι¹ δὲ καὶ ἀθλοθέτας δέκα ἄνδρας, ἓνα τῆς φυλῆς ἐκάστης. Οὗτοι δὲ δοκιμασθέντες ἄρχουσι τέτταρα ἔτη, καὶ διοικοῦσι τήν τε πομπήν τῶν Παναθηναίων καὶ τὸν ἀγῶνα τῆς μουσικῆς καὶ τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἵπποδρομίαν, καὶ τὸν ππέπλον ποιοῦνται, καὶ τοὺς ἀμφορέας ποιοῦνται μετὰ τῆς βουλῆς², καὶ τὸ ἔλαιον τοῖς ἀθληταῖς ἀποδιδόασιν³.

Aristóteles, *Constitución de Atenas*, 60.1.

¹ Refírese así aos atenienses. | ² Aquí trátase da institución ateniense do Consello. | ³ 3ª pl. pres. ind. de ἀποδίδωμι.

Actividades

1. Que clase de acusativo é ἀθλοθέτας? e τέτταρα ἔτη?
2. Que é sintacticamente ἓνα?
3. Sinala algúns derivados galegos/casteláns de palabras gregas do texto.
4. Traduce o texto.

TEXTO 3

AS XACINTIAS I

Os espartanos celebraban as Xacintias en Amicias, en honor de Xacinto, un fermoso xove do que se namoraron o deus Apolo e Céfiro, o vento do oeste. O xove preferiu a Apolo, e Céfiro causou a súa morte. As festas consistían nun primeiro momento de dor pola súa morte seguido de grandes manifestacións de alegría.

Τὴν μὲν τῶν Ὑακινθίων θυσίαν οἱ Λάκωνες ἐπὶ¹ τρεῖς ἡμέρας συντελοῦσι καὶ διὰ τὸ πένθος τὸ γινόμενον² περὶ τὸν Ὑάκινθον³ οὔτε στεφανοῦνται ἐπὶ τοῖς δείπνοις οὔτε ἄρτον εἰσφέρουσιν οὔτε ἄλλα πέμματα καὶ τὸν εἰς τὸν θεὸν παιᾶνα οὐκ ἄδουσιν οὔδ' ἄλλο τι τοιοῦτον οὔδ' ἐν καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις θυσίαις ποιοῦσιν, ἀλλὰ μετ' εὐταξίας πολλῆς δειπνήσαντες ἀπέρχονται.

Ateneo, *O banquete dos sabios* 4.17

1 Durante. | 2 Part. aor. de γίγνομαι. | 3 É nome propio, pero a súa declinación é igual que o común *flor*.

Actividades

1. De que verbos e suxeito oἱ Λάκωνες?
2. Que acusativos non son CD? Que función teñen?
3. Sinala algúns derivados galegos/casteláns de palabras gregas do texto.
4. Traduce o texto.

TEXTO 4

AS XACINTIAS II

Τῇ δὲ μέσῃ τῶν τριῶν ἡμερῶν γίνεται θέα ποικίλη καὶ πανήγυρις ἀξιόλογος καὶ μεγάλη· παῖδες τε γὰρ κιθαρίζουσιν καὶ τὸν θεὸν ἄδουσιν· ἄλλοι δ' ἐφ' ἵππων κεκοσμημένων τὸ θέατρον διεξέρχονται. Χοροὶ τε νεανίσκων εἰσέρχονται καὶ τῶν ἐπιχωρίων τινὰ ποιημάτων ἄδουσιν, ἱερεῖά τε παμπληθῆ θύουσι τὴν ἡμέραν ταύτην καὶ πολίται πάντας τοὺς δούλους τοὺς ἰδίους· οὐδεὶς δ' ἀπολείπει τὴν θύσιαν.

Ateneo, *O banquete dos sabios* 4.17

Actividades

1. Que diferenza hai entre θέα e a palabra que significa 'deusa'?
2. Que clase de xenitivo é ἐπιχωρίων ποιημάτων? De que palabra depende?
3. Que xénero ten ἱερεῖά τε παμπληθῆ? Que casos pode ser? Cal é aquí e por que?
4. Sinala palabras do texto que teñan derivados en galego ou castelán.
5. Traduce o texto.